

KONFLIKTARBEJDE I ZONE 1¹

Eksempel: "Krigen mod terrorisme"

Af Else Hammerich, november 2001

KONFLIKTARBEJDERENS VINKEL²

I denne artikel kæder jeg nogle af konfliktløsningens redskaber sammen med den internationale krise efter angrebene på World Trade Center og Pentagon den 11. september 2001.

Når der opstår farlige internationale kriser, er 'den offentlige mening' tilbøjelig til impulsive følelser og hurtige meninger. Fordomme og tanker om gengældelse baner vejen for optrapningen af fjendtlige handlinger.

Da konfliktløsning er en del af en ikke-voldelig indstilling, er vores perspektiv *hvordan vi bidrager til ægte og varig sikkerhed i den aktuelle krise*.³ Sikkerhed er nøgleordet. Det knytter sig til den mest grundlæggende af FN's menneskerettigheder, nemlig *retten til livet*.

Som konfliktarbejdere må vi gennemskue krigspropaganda, rygter, fjendtligheder og en kortsynet tro på militær optrapning som den eneste vej til sikkerhed. Vi tager ikke parti for nogen af de stridende parter. Vi tager kun parti for de civile befolkninger, som må bære de umådelige lidelser i enhver krigssituation, og som har ret til sikkerhed. Vi dømmes ikke og placerer ikke skyld, men forsøger at se nøgternt på årsagerne til konflikterne og *konsekvenserne* af forskellige strategier til at håndtere dem.

1. LÆGGE MÆRKE TIL ORDENE

Når konflikter optrappes ved vi, at opfattelse og sprogbrug fordrejes hos de stridende parter.⁴ Fordrejningerne er dels spontane, dels planlagte for at motivere folk til at bære krigens økonomiske og menneskelige byrder, og nedtone deres naturlige medfølelse. Fjendebilleder, fordomme, uvidenhed, frygt og forestillingen om 'øje for øje' dyrkes og bruges til at styrke kampånden. Og, som vi erfarer igen og igen, '*når krigen bryder ud, er sandheden det første offer*'.

¹ Redskaberne kan også bruges i Zone 2-konflikter.

² Konfliktarbejderen er en person, som er uddannet til at forstå konflikter mellem mennesker og hjælpe andre med at finde konstruktive løsninger. Konfliktarbejderen kan fungere som dialogpartner, træner, mægler/facilitator ved møder, men også som analytiker i Zone 1-konflikter.

³ Ikke-vold er ikke det samme som pacifisme, og en konfliktarbejder er ikke det samme som en pacifist. Det *kan* han eller hun være, men er det ikke nødvendigvis.

⁴ Se Center for Konfliktløsning: "Kunsten at løse konflikter" (Kbh. 1999), og Else Hammerich: "Meeting conflicts mindfully", Dharamsala 2001.

I den aktuelle krise er selve overskriften '*krig mod terrorisme*' en fordrejning. Den er så almindelig i medierne, at det er lige før vi ser den som en universel sandhed, der er dækkende for situationen. Men det er den ikke. Overskriften er en politisk udtalelse. Indbyggerne i en afghansk landsby ser vel krigen som *et angreb på deres hjem*. Nogle amerikanere ser den som *forsvar for den frie verden*. Den nordlige alliance ser den som *krigen mod Taleban*. Nogle ser den som *et overgreb mod den islamiske verden*. Vendingen *krig mod terrorisme* er en del af en strategi, der bruges af USA og dets samarbejdspartnere.

Også *terrorisme* er et begreb, der bruges, som om der er almindelig enighed om, hvad det betyder. Men indtil videre har ingen international forsamling kunnet finde frem til en fælles definition af begrebet. Mange vil kunne blive enige om denne definition: *Terrorisme er en fremgangsmåde, hvor vold mod sagesløse mennesker bruges forsætligt til at skabe frygt og kaos for at opnå politiske mål*. Men når det kommer til *hvem*, der udøver terrorisme, hører enigheden op. Kan en stat begå terrorisme? I dag ville de fleste sige ja til det, men hvad med USA's atombombning af Hiroshima? Ruslands vold i Tjetjenien? Og for resten, hvem er frihedskæmpere, og hvem er terrorister?

I krigstid bruges ord som våben. De former vores måde at tænke på, begrænser udsynet og forbereder os på optrapning af vold. Vi må derfor være omhyggelige med de ord, vi tager ind og dem, vi sender videre. Ved at vælge vores ord bevidst, kan vi være med til at fastholde fornuften.

Vi kunne også overveje, hvordan vi selv bruger sproget, når vi taler for ikke-vold. Hvis vi omtaler fortalere for militære løsninger med udtryk som krigens købmænd, hyklere, fanatikere, statsterrorister, kriminelle, kynikere osv., afskærer vi den dialog, der er så nødvendig, ikke kun med de ovennævnte, men også med mennesker, der bare er i tvivl og søger afklaring. Vi risikerer at blive en del af de fastlåste meningers slagsmål. I stedet må vi fastholde samtalens muligheder.

Ikke-vold er ikke passiv afstandtagen fra voldsanvendelse. Det er en aktiv bestræbelse, som også omfatter sproget. Ingen af os kan hævde at være 100% ikke-voldelig, men vi kan da være bevidste om de ord, vi hører og bruger.

2. REAGERE MED OMTANKE

I klassisk konfliktløsning arbejder vi med tre måder at møde angreb og provokationer på. To af dem er "kamp" og "flugt". Hermed mener vi impulsive reaktioner, ikke bevidste beslutninger om at slå eller undvige. Kamp-reaktionen kan f.eks. være vold, og flugt kan være at intet at gøre. En tredje mulighed er at bevare roen, standse op og tænke, og derefter beslutte sig for, hvad der skal gøres. Denne tilgang kalder vi "at åbne" - vi åbner os for problemerne, prøver at forstå dem og vælger så et passende svar.

Med de to første reaktioner afskærer vi kontakten med problemet såvel som med de mennesker, der angreb os. Vi handler impulsivt, ud fra følelser som vrede og frygt, vi forholder os hverken til de problemer der førte til aggressionen eller til den aggressive, ligesom vi heller ikke tænker nærmere over konsekvenserne af vores svar. Den slags reaktioner er meget naturlige. Men som grundlag for international politik er de farlige.

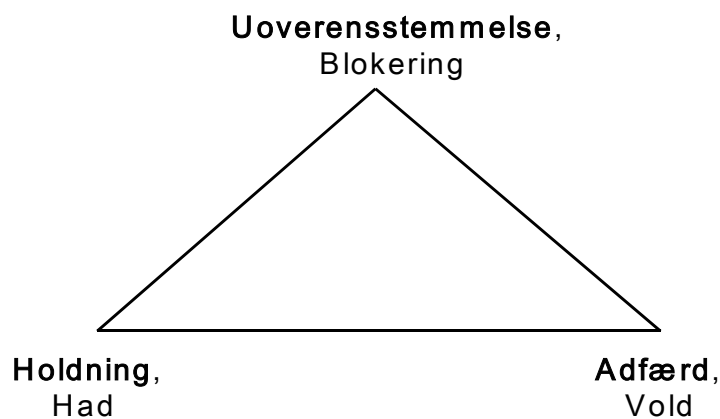
Den tredje mulighed er mere krævende. Den indebærer at man får hold på de stærke følelser, angrebet har vakt, undersøger angrebet og de problemer, der ligger bag, og overvejer konsekvenserne af forskellige måder at reagere på.

Angrebet på World Trade Center var så uventet, enormt og brutalt, at følelser som raseri og rædsel var altoversvælgende, især i USA. Ikke desto mindre kom der – udover tilkendegivelser af dyb medfølelse – en opfordring til den amerikanske regering fra et antal modtagere af Nobels fredspris om ikke at reagere impulsivt, men vise besindighed og overveje ansvarligt, hvilke skridt der skulle tages – holde sig for øje, at vold avler vold.⁵

Det, som konflikthandlere kan gøre under så alvorlige omstændigheder er at appellere til deres politikere og til medierne om at handle besindigt for den fælles – i vore dage globale - sikkerhed. Og vi kan gøre mere. Vi kan forsøge at forstå krisen på et dybere plan og tilbyde offentligheden nogle afbalancerede analyser, der bygger på vores faglige redskaber.

3. FORSTÅ VOLDSSPIRALEN

Enhver konflikt har tre hovedtræk: der er en uoverensstemmelse mellem parterne, de har bestemte holdninger til hinanden og de har en bestemt adfærd.⁶

De tre træk er lige grundlæggende, og de påvirker hinanden i en konstant bevægelse. Uoverensstemmelsen betyder, at ét mål står i vejen for et andet, den ene part er en hindring for den anden. I alvorlige konflikter vil det medføre vrede og mistro, som igen baner vejen for fysisk eller verbal vold. Når det sker, har vi en destruktiv konflikt, eller som Johan Galtung udtrykker det, *konflikten som ødelægger*.⁷ Når en konflikt udvikler sig voldeligt, overskygges den oprindelige uoverensstemmelse, *den basale konflikt*, af *meta-konflikten*: at tabe eller vinde, at skade eller blive skadet. Det blokerer for den oprindelige uoverensstemmelse og på den måde skabes mere had, mere vold, flere blokeringer, mere had, mere vold osv. osv.

Trekanten bliver en *voldsspiral*, som ingen i virkeligheden har ønsket, og som er årsag til endeløse lidelser for de civile befolkning og de tropper, som er involveret. Det var denne

⁵ Se udtalelserne på www.thecommunity.org

⁶ Iflg. den norske fredsforsker, prof. Johan Galtung. Se www.transcend.org

⁷ Den anden side af mønten er *konflikten som skaber*, konflikt set som udfordring og dynamo for udvikling (Se note 2)

spiral, som nobelprismodtagerne og mange andre besindige mennesker advarede imod før bombningerne i Afghanistan.

Gengældelse har ingen afslutning. Når konflikhtarbejdere bruger det argument, står de stærkt, for de fleste mennesker ved, at det er sandt. Voldsspiralens erfaring er dybt og smertefuldt rodfæstet i de fleste kulturer, og der findes udtryk som "vold avler vold" på mange sprog.

Men som enhver krig viser, er viden om voldsspiralen ikke nok til at standse den. Når frygt og had tager over, er deres magt overvældende forfærdelig. Når frygten og hadet opdyrkes med politiske hensigter, er de endnu stærkere. Disse følelser får den almindelige erkendelse af at "vold avler vold" til at fortone sig. De vokser sammen med en intellektuel magtesløshed, som tilsyneladende kun levner plads for skadelige reaktioner: Enten giver vi efter og gør os selv til ofre for det næste terrorangreb (flugt), eller også svarer vi igen med endnu stærkere voldelige midler (kamp).

Hvad andet er der at gøre? Det er det spørgsmål, vi møder igen og igen. Det ser efterhånden ud, som om valget mellem pest og kolera er det eneste, der er tilbage.

Og alligevel ved vi, at der er helt andre veje, som ikke bare er bedre, men også uundværlige i vore tid, hvor ingen med militær kan garantere sikkerheden i noget territorium eller for nogen befolkning.

Den største udfordring for konflikhtarbejdere er, ikke mindst nu, at tilbyde troværdige og kreative metoder til at standse voldsspiralen og skabe plads til mere holdbare og livsbekræftende løsninger. Hvis vi vil det, må vi gå dybere i vores forståelse af krisen.

Det ser ud til, at lederne i USA og deres samarbejdspartnere i deres reaktion på 11. september udelukkende gik ud fra ét af trekantens hjørner, nemlig adfærd: den terroristiske adfærd, som må standses - det er alle fornuftigt tænkende mennesker enige om. Der blev ikke talt meget om de to andre hjørner: Hvordan opstod dette had, som blev rettet mod vestens magtsymboler? Hvad er den basale konflikt, hvilke er de uoverensstemmelser, som konflikten bygger på? Der var utallige erklæringer, som var koncentreret om metakonflikten: hvem vinder denne kamp, hvem har størst magt til at skade den anden, hvem bestemmer? Den basale konflikt var delvist skjult og blev ikke genstand for grundig efterforskning.

Det er tydeligt, at de fleste indslag i medierne kun så på overfladen af konflikt-trekanten, og at de først og fremmest fokuserede på modpartens adfærd, og hvordan man skulle stoppe den.

Det, konflikhtarbejderen kan gøre, er at arbejde med et bredere syn på sagen og give det til offentligheden. Vi kan bidrage til at svække volds-spiralen ved at insistere på at se problemet som en helhed.

4. INDDRAGE FORTID OG FREMTID

Den farlige og komplicerede internationale konflikt blev beskrevet, som om terrorangrebet var begyndelsen, og afstraffelsen af angriberne slutningen. Konflikten blev indskrænket til voldens udbrud og den umiddelbare reaktion på det. Men udbruddet er kun en del af konflikten.

For at forstå en konflikt er det nødvendigt at bruge et meget længere tidsperspektiv: *før, under og efter udbruddet*. Vold har årsager, som rækker langt tilbage i tiden, og den måde volden imødegås på, har *konsekvenser* i lang tid, måske i generationer.

<= Før: årsager - volden bryder ud - Efter: konsekvenser =>

Når vi er bundet af frygt og had, synes vi at glemme årsager såvel som konsekvenser, hvad der er forståeligt i hverdagens liv, men yderst farligt, når det praktiseres af statsmænd og medier, der står med utallige menneskers liv i hænderne.

Svaret på vold må bygges på analyser af, hvad der skete før udbruddet, hvad årsagerne var, og på analyser af hvad forskellige reaktioner kan føre til i fremtiden. Hvis reaktionerne kun baseres på udbruddet, vil voldsspiralen løbe løbsk.

Efter angrebet på WTC var det vanskeligt at identificere et "Før", da ingen stod frem som angriber. Men det blev håndteret som noget ganske ukompliceret, da Osama Bin Laden og Al Queda netværket meget hurtigt blev udpeget som gerningsmændene. Det amerikanske angreb på Afghanistan byggede på denne forudsætning.

De fleste er stadig enige om, at WTC angrebet blev planlagt og iværksat af Al Queda netværket eller andre grupper med rod i en militant muslimsk bevægelse. Hvis dette er tilfældet, er det muligt at identificere et "Før". I interviews og på video har Bin Laden igen og igen slået baggrunden for sine voldelige hensigter fast:

Han taler om USA's tilstedeværelse i området omkring Golfen, og om *"massakrerne på muslimer i Palæstina, Tjetjenien, Kashmir og Irak"*. Og han taler om konsekvenserne af koalitionen mod angrebet: *"Min sag vil fortsætte efter min død... De tror de kan løse dette problem ved at slå mig ihjel. Det er ikke let at løse dette problem. Denne krig er spredt over hele verden"*.⁸

Det er klart, at hans ord er benzin på voldsspiralens bål. Alligevel viser de noget konkret om krisens "Før" og "Efter". De peger på nogle komplicerede konfliktområder, som det er nødvendigt at forholde sig til, og de peger på, hvor umuligt det er at løse uoverensstemmelser og skabe holdbar sikkerhed gennem krig.

5. SE KONFLIKTENS MANGE PARTER

Meget få konflikter har kun to deltagere, eftersom vi lever i netværk af menneskelige relationer. Og Zone 1-konflikter begrænser sig praktisk taget aldrig til to parter. Men de bliver ofte fremstillet som fjendtligheder mellem kun to parter, måske for at gøre det lettere at "forstå" det komplicerede problem og så vælge side.

Desuden bliver internationale konflikter ofte beskrevet, som om de bestod af kun ét problem og én årsag, i dette tilfælde "terrorisme".

I sin mest grove udgave beskrives krigen som George W. Bush mod Bin Laden. Andre to-parter-udgaver er "alliancen mod terrorisme" og "USA mod stater der støtter terrorisme" – eller "slyngelstater".

Problemet med denne forenkling er, at to-parter versionen simpelthen ikke er sand. Den er ikke i overensstemmelse med virkeligheden, og derfor er den uden værdi, når vi vil

---

⁸ Interview i The Observer 11. november 2001

forstå krisen og udvikle løsninger til den. Når vi kun ser to modstandere og kun ét problem, er vi ikke i stand til at forstå og dermed bane vej for realistiske løsninger.

Denne pointe bliver klart udtrykt af H.H. Dalai Lama i følgende citat: "*Hvis vi forstår baggrundene, årsagerne og vilkårene, tidsfaktorer osv., så forstår vi, at vi ikke kan lokalisere noget som hovedårsagen. Hvis man undersøger sagen, kan man ikke lokalisere noget bestemt fænomen. .... når krigene blev udkæmpet, var det i kraft af, at et bestemt fænomen blev udpeget som uønsket, uden at der blev set på, hvor mange indbyrdes forbindelser, der findes. Når der blev brugt magt for at ødelægge modstanderne, blev det antaget, at der kun var ét udgangspunkt. Men virkeligheden er helt anderledes.*"⁹

Når man ser på den aktuelle konflikt, bliver et antal deltagere og interesser tydelige, udover "terrorisme", USA og Al Queda netværket og deres støtter (listen er ikke komplet):

- Afghanistan med sin traumatiske historie og mange indbyrdes stridende militsgrupper,
- Nabolandene, især Pakistan med dets langvarige konflikt med Indien om Kashmir,
- Rusland med sin krig i Tjetjenien,
- Uzbekistan med sine militante muslimske oprørere,
- Israel med den palæstinensiske intifada mod ulovlige bosættelser og besatte områder,
- Området omkring Golfen med mange modstridende interesser,
- Våbenproduktionen – det militærindustrielle kompleks og dets interesser,¹⁰
- Olieindustrien og dens interesser,
- Den globale kløft mellem de privilegerede og de underprivilegerede.

Men gør kompleksiteten det ikke meget sværere at finde konstruktive løsninger på problemerne? Jo, helt sikkert. På kort sigt er det meget nemmere at handle ud fra abstraktioner. Men konsekvenserne af den fremgangsmåde er alvorlige: mere had, mere vold, flere lidelser, flere blokerede uoverensstemmelser osv.

6. HOLDE FAST VED LOV OG ORDEN

Det er indlysende, efter forbrydelsen med angrebet på WTC og Pentagon, at forbryderne må findes og drages til ansvar. Men - som mange besindige mennesker har slået fast – det bør ske inden for rammerne af international lov og uden at bøje loven eller tage sagen i egne hænder – USA's hænder. Reelt er problemet internationalt. Det bør håndteres internationalt, og FN bør overdrages ledelsen af arbejdet med at lokalisere, pågribe og retsforfølge gerningsmændene.¹¹

Det er også klart, at der må tages skridt til at øge sikkerheden internt i landene. Men ikke på bekostning af demokratiet og de borgerlige rettigheder, som f.eks. retten til at udtrykke sig frit – f.eks. om krigsførelse – og forsamlingsfrihed.

⁹ 29. november 2000. Trykt i "Meeting Conflicts Mindfully", Else Hammerich, Dharamsala 2001.

¹⁰ Begrebet er opfundet af præsident Dwight D. Eisenhower som betegnelse for det nære samarbejde mellem våbenproducenter, væbnede styrker og politikere - og for at pege på dets farer.

¹¹ FN's vanskeligheder taget i betragtning, især den problematiske sammensætning af Sikkerhedsrådet. For eksempel rummer det ingen lande fra den muslimske verden. En del af løsningen på den aktuelle krise kunne være at påbegynde en reform af FN.

For at forhindre voldsspiralen i at gå i spind er det vigtigt at overholde de love og regler, som er sat for både de lokale og det internationale samfund. Konfliktarbejderen kan erindre offentligheden om disse regler

7. HOLDE FAST VED ÅBEN KOMMUNIKATION

Når volden bryder ud, er konflikten på et trin, hvor dialogen er standset. Parterne er ikke længere i kontakt med hinanden, så vejen er banet for misforståelser, misinformation, sort-hvide myter, had og fjendebilleder. Oprapning af volden er næste fase.

At genoplive kommunikationen er det første skridt ud af voldsspiralen. Der er flere måder, hvorpå konfliktarbejderen kan gøre sit til at dialogen bliver genoptaget:

- ❖ Anmode vores regeringer om at kommunikere direkte med 'fjenden' – give konkrete eksempler på hvordan. Det er ikke en nem handling. Vi risikerer at blive set som 'naive'¹². Under krig er der ikke megen plads til upartiskhed.
- ❖ Opmuntre medierne til at rapportere fra den anden side af fronten, ikke kun om lederne, men om den civile befolkning, deres vilkår og synspunkter. Anerkende journalister, som faktisk gør det. ('pressen' bliver altid skældt ud i generelle vendinger)¹³
- ❖ Holde fast ved eller etablere personlige kontakter med mennesker vi er i krig med og publicere dens historier. Her er e-mail nyttig!
- ❖ Holde os til dialogens redskaber, når vi debatterer med folk, der mener det modsatte af os. Være fast i holdningen og åben mod personen, undgå domme og beskyldninger.

ET HÅB

Ingen af os kan bære verdens byrde. Vi er heller ikke vi magtesløse. Enhver enkeltperson - konfliktarbejder eller ej - som bringer et vist mål af fornuft og håb ind i krigens fjendtlige og forvirrede atmosfære, betyder noget.

For tiden ser vi noget opmuntrende: Internettet bruges til at skabe kontakt mellem mennesker, som ønsker at bryde voldsspiralen og foreslå mere holdbare veje til sikkerhed. Efter den 11. september og det militære svar gløder linierne. Analyser, argumenter, protester, alternativer, sarkastiske kommentarer, underskriftindsamlinger, kendsgerninger, afsløringer og forslag sendes fra den ene ende af verden til den anden hver eneste dag - nogle gange i overvældende mængder. Så meget engagement, så megen energi!

Jeg er sikker på, at disse og mange andre ikkevoldelige aktiviteter, som finder sted i denne krigstid, har en effekt. Og vi ønsker alle at se denne effekt blive større og mere synlig. Hvordan kan det gøres?

---

¹² Eller ovenikøbet som forrædere. Det sker lige nu, i USA såvel som i muslimske lande. Ikkevold er – som Gandhi udtrykker det – ikke for kujoner.

¹³ Under krigen i Afghanistan var CNN det eneste af de internationale medier, som havde en reporter placeret i Talebans område. Han kom med yderst nyttige og usædvanlige underretninger.

Måske kunne der organiseres et lille, praktisk orienteret netværk af kyndige konfliktvejledere, som kan reagere meget hurtigt, i takt med at den internationale situation udvikler sig. De kunne bruge deres erfaringer, deres viden og redskaber til at komme med nogle solidt funderede analyser og troværdige svar til det spørgsmål, der rummer den største udfordring: Hvad kan man gøre - andet end at optrappe volden? Svarene skulle være så solide og kreative, at de blev citeret i medierne og endog fandt vej til magtens korridorer. Og enhver, som ønskede det, kunne bruge dem. Sammen med alle de andre initiativer kan det blive et vigtigt bidrag.

Jeg skriver dette i de nedslående dage, hvor den nordlige alliance og det amerikanske luftvåben belejrer den afghanske by Kunduz. Bag byens mure er der omkring 30.000 Taleban troppe og udefrakommende soldater. Jeg ved ikke, hvor mange *civile* - det står der ikke noget om i min avis. Anføreren af de belejrede tropper har kontakt med anføreren i den nordlige alliance og har bedt om forhandling under FN's protektion. Han har fremsat konkrete punkter til forhandling, herunder sikre flugtkorridorer. USA's regering har omgående nægtet at forhandle og forlanger de belejredes tilfangetagelse eller død. Rumsfeld giver dem tre dage at overgive sig i, ellers vil byen blive angrebet. Vi er oppe imod krigslogikken. Hvilken forskel gør en beskeden artikel som denne?

I dette forstemte øjeblik tænker jeg på en ung, serbisk læge, jeg mødte i Beograd under krigen i Jugoslavien. Han var en modigt menneske uden store armbevægelser, der transporterede medicin til "fjenden" - de belejrede indbyggere i Sarajevo. Da jeg spurgte ham om fremtiden for hans land, svarede han pessimistisk. Men så sagde han: *"Jeg tror ikke længere på organiserede systemer, jeg tror på kaos-teorien. Jeg må gøre, hvad mit hjerte siger mig er det rigtige. Så vil mine handlinger danne nogle små partikler, som vil møde andre partikler, og forhåbentlig bliver det en dag til en større bølge, som fører sociale forandringer med sig."*

Nu er hans partikel sendt videre, og det føles godt.